

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 15/1 2026 s. 46-63, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

**ABDÜLVÂSİ-İ CEBELÎ'NİN ÇÂR-ENDER-ÇÂR TARZINDAKİ KASİDESİNİN
TERCÜMESİ VE AYNÎ'NİN BU ŞİİRE YAZDIĞI NAZİREYLE MUKAYESESİ**

Esra YALÇINTAŞ*

Ahmet TOPAL**

Geliş Tarihi: 15 Eylül 2025

Kabul Tarihi: 18 Kasım 2025

Öz

Çâr-ender-çâr, dört içinde dört anlamına gelen Farsça bir terkiptir. Dört unsurun karşılıklı sıralanmasıyla yapılan leffüneşir ve taksim gibi edebî sanatların bir şiire uygulandığı tarz için kullanılan edebî bir terimdir. Bu yüzden bir edebî sanat olarak değil bütün beyitlerde bu sanatların bir veya birkaçının paralellik oluşturacak şekilde yazılmasıyla oluşan şiir tarzına verilen bir isim olarak kabul edilebilir. Çâr-ender-çâr hakkında Fars edebiyatında bir makale bulunmaktadır. Türk edebiyatında da bu terimin geçtiği kaynaklar sınırlıdır. Çalışmada çâr-ender-çâr teriminin Fars ve Türk edebiyatında kullanımı hakkında genel bilgiler verilecektir. Fars edebiyatı şairlerinden Abdülvâsi-i Cebelî'nin çâr-ender-çâr tarzındaki kasidesi Türkçeye çevrilecek ve Aynî'nin kasidesi ile karşılaştırılacaktır.

Ahahtar Sözcükler: Abdülvâsi-i Cebelî, Aynî, klasik edebiyat, kaside, çâr-ender-çâr.

**TRANSLATION OF ABDULVASI-I CEBELI'S QASIDA IN THE
ÇÂR-ENDER-ÇÂR STYLE AND ITS COMPARISON WITH THE
NAZIRE WRITTEN BY AYNİ TO THIS POEM**

Abstract

Çâr-ender-çâr is a Persian compound. It is a literary term used to describe the style in which literary devices such as leffüneşir and taksim, which involve the arrangement of four elements in a reciprocal manner, are applied to a poem. Therefore, it should be considered not as a literary device in itself, but rather as a name given to a style of poetry in which one or more of these devices are written in parallel throughout the couplets. There is an article about çâr-ender-çâr in Persian literature. In Turkish literature, the sources where this term appears are also limited. This study will provide general information about the use of the term çâr-ender-çâr in Persian and Turkish literature. Çar-ender-çar qasida by Abdülvâsi-i Cebelî, a poet of Persian literature, will be translated into Turkish and compared with the qasida by Aynî.

Keywords: Abdülvâsi-i Cebelî, Aynî, classical literature, qasida, çâr-ender-çâr.

* Doktora Öğrencisi; Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, ylentsesra@gmail.com, ROR ID: [03je5c526](https://orcid.org/03je5c526).

** Doç. Dr.; Atatürk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, tahmet@atauni.edu.tr, ROR ID: [03je5c526](https://orcid.org/03je5c526).

Giriş

“Çâr-ender-çâr”; “dört” manasında “چهار(چهار)” çâr (çehâr) ve içinde, “-de / -da” anlamında “اندر” (ender) kelimelerinden oluşan “dört içinde dört” manasına gelen Farsça bir terkiptir. Fars ve İngiliz edebiyatında anlamsızlık akımı olarak belli bir kitle tarafından benimsenmiş; İngiliz edebiyatında “nonsense”, Fars edebiyatında “çâr-ender-çâr” olarak adlandırılmış; kurgusal ya da alegorik nesirleri eleştiren anlamsız metinler için kullanıldığı görülmüştür (Şefiyûn, hş. 1390, s. 181-182). Türk edebiyatında ise bu şekilde bir kullanıma dair herhangi bir bilgiye ulaşılmamış; ancak murabba nazım türünün dört açılı, dörtkenarlı, dört kat anlamında bazen “çâr-ender-çâr” ile eş anlamlı kullanıldığı bilinmektedir (Topal, 2017a, s. 70).

Türk edebiyatında “çâr-ender-çâr” hakkında ilk olarak “Derîzâde Ulvî Çelebi’nin Çâr-Ender-Çâr ve Pey-Ender-Pey Kasîdeleri” adlı makalesinde bahseden Öztekin, bu ifadeyi “Her beytin birinci mısraında birbirini anlam yönünden çağrıştıran dört unsur seçilerek bir imaj oluşturulur. İkinci mısraıda, birincide bulunan dört unsurun her biriyle ayrı ayrı ilgili dört unsur daha seçilerek, beyitteki imaj ve düşünce tamamlanır” şeklinde tanımlamaktadır (Öztekin, 1989, s. 42). Dilçin’e göre “çâr-ender-çâr” bir nevi leffüneşir sanatıdır. Leffüneşir sanatında bir beyit içerisinde ilk mısraıda söylenen kelimelere ikinci mısraıda o kelimelerle ilgili kelime veya cümle zikredilmesi esastır. Önce söylenen kelimeye *leff*, sonra zikredilene de *neşr* denilmektedir. Çâr-ender-çâr tarzındaki şiirler de düzenleme açısından birinci mısradaki unsurlar ile ikinci mısradaki unsurlar arasında kurulan ilişkiler bağlamında leffüneşir sanatına çok benzemektedir. Fakat ikisi arasındaki fark çâr-ender-çârın şiirin bütün beyitlerinde görülmesi, leffüneşirde böyle bir zorunluluğun olmamasıdır. Hatta bu sanatta mısralardaki kavramların sayıları da dört tane olmak zorunda değildir (Dilçin, 2010, s. 194; Değirmençay, 2006, s. 102). Coşkun da çâr-ender-çârın leffüneşir sanatından ayrıldığı noktaya dikkat çekerek bu sanatın şiirin tamamına uygulanmasını ve birbirleriyle ilgili unsurların her mısraıda dört tane olması gerektiğini vurgulamaktadır (Coşkun, 2007, s. 147). Kutlar ise çâr-ender-çârı şu şekilde tanımlamaktadır:

Dört unsurun karşılıklı sıralanmasına elverişli leffüneşir, taksim, tensikü’s-sıfat, tefrik gibi sanatların bir şiirin her beytine uygulanmasıyla yapılmaktadır. Dolayısıyla bu terim; bir edebî sanatın değil de bütün beyitlerinde söz konusu sanatlardan biri ya da birkaçının dörtlü paralellikler oluşturacak biçimde düzenlenmesiyle ortaya çıkan şiir tarzına verilen isim olarak kabul etmek gerekmektedir. (Kutlar, 2009, s. 103)

Bu tanıma ek olarak Topal, çâr-ender-çârı üç başlık altında inceleyerek leffüneşir, taksîm, tensiküs’s-sıfât sanatlarıyla söylenen çâr-ender-çâr şiirler, murabba ve çâr-ender-çâr şiirler ve dörtgen biçimli şekil arz eden çâr-ender-çâr şiirler olarak sınıflandırmaktadır (Topal, 2017a, s. 70-89).

Yukarıda bahsi geçen Şefiyûn’un yazdığı makale dışında Fars edebiyatında herhangi bir kaynak ya da sözlükte çâr-ender-çâr terimine rastlanılmamıştır. Ancak Abdülvâsi-i Cebelî’den itibaren bazı şairler tarafından çâr-ender-çâr tarzında kasideler yazılmıştır. Türk edebiyatında da birkaç makale ve bir kitap dışında bu terim hakkında bilgi bulunmamaktadır. Latîfi Tezkiresinde Bedî’î ve Sâni, Kınalı-zâde Hasan Çelebi Tezkiresinde ve *Künhü’l-Ahbâr*’ın Ulvî maddeleri ile Ulvî, Kara Fazlî ve Süheylî’ye ait kasidelerin başlıklarında çâr-ender-çâr teriminin yer aldığı bilinmektedir. Bu tarzı ilk kaleme alan şair Ahmedî’dir. Bedî’î, Ulvî, Kara Fazlî ve Süheylî de birer Türkçe, Fuzulî ise Farsça çâr-ender-çâr kaside yazmışlardır. Ahmedî’nin bir gazeli ile Fuzulî ve Sâni’nin kasidesi hariç tespit edilen örnekler vezin, kafiye ve üslup açısından benzerlik

göstermektedir. Bu şiirlerin Abdülvâsi-i Cebelî veya Selmân-ı Sâvecî'nin kasidelerine nazire olarak ya da bu şiirler için yazılan başka bir nazireye nazire olabileceği düşünülmektedir (Kutlar, 2009, s. 103-104).

Çalışmamıza konu olan çâr-ender-çâr tarzındaki kasideler Abdülvâsi-i Cebelî ve Aynî'ye aittir.¹ Cebelî, Afganistan'ın Garcistan bölgesine bağlı olan Cebel'de dünyaya gelmiştir. Doğum tarihi hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Cebelî, Fars ve Arap edebiyatında kendini ispatlamış İran'ın önde gelen şairlerindedir. Onun döneminde Horasan üslubu bir geçiş dönemi yaşamış ve kendisi de bu geçişin öncülerinden sayılmıştır. Şiirlerinde neredeyse edebî sanatların tamamı görülmektedir. Sanatlı söyleyişine rağmen beyanı anlaşılır ve akıcı, lafzı ise düzenli ve orantılıdır. Cebelî, Selçuklu Sultanı Sencer'in saray şairi olarak tanınmış; Sultan Sencer dışında Şehâbeddin ve Ziyâülmülk Gâlib b. Tiğlib, Mâzenderan Hükümdarı Muhammed, Kutbüddin Muhammed ve Şücâüddin Ömer'e de methiyeler yazmıştır. 555 (1160) senesinde vefat ettiği kabul edilmektedir (Karaismailoğlu, 1988, s. 283; Safâ, 1371 hş, s. 650; Arısoy, 2018, s. 18-19). Diğer şair Aynî ise 1180 (1766) yılında Gaziantep'te doğmuştur. Orta dereceli şairler arasında yer almasına rağmen lügat uzmanı ve tarih düşürmedeki ustalığı ile tanınmaktadır. Türkçe ve Farsça divanlarındaki birçok manzume Türk ve İran şairlerine nazire olarak yazılmıştır (Arslan, 2004, s. 1-6). Divanının neredeyse yarısı tarih manzumelerinden oluşmakta; Türk edebiyatında Sürûrî'den sonra manzum tarih düşürmede en seçkin şair sayılmaktadır. Kaside ve tarih manzumelerinde dönemin olaylarına yer vermiştir. Aynî 1837 senesinde İstanbul'da vefat etmiş ve Nakşî bir şair olmasına rağmen Galata Mevlevihânesi'ne defnedilmiştir (Ünver, 1991, s. 270-271).

1. Abdülvâsi-i Cebelî'nin Kasidesinin Türkçe Çevirisi

مدح معز الدين و الدنيا ابو الحارث سنجر بن ملكشاه

(Muizzü'd-dîn ve'd-dünya ebü'l-Hâris Sencer bin Melikşâh'ın Methi)

که دارد چون تو معشوقی نگار و چابک و دلبر بنفشه زلف و نرگس چشم و لاله روی و سرین بر	<i>Senin gibi bir maşuk, sevgili, güzel ve dilber, Menekşe saça ve nergis göze, lale yüze ve nesrin göğse sahiptir!</i>
نباشد چون جبین و زلف و رخسار و لببت هرگز مه روشن شب تیره گل سوری می احمر	<i>Senin alnın, zülfün, yüzün ve dudağın gibi asla Parlak ay, karanlık gece, kırmızı gül ve kırmızı mey olmaz!</i>
ز درد و حسرت و اندیشه و تیمار تو دارم جگر گرم و نفس سرد و لبان خشک و دو دیده تر	<i>Senin derdinden, hasretinden, fikrinden ve düşüncenden Sıcak ciğere, soğuk nefese, kurumuş dudaklara ve ıslak iki göze sahibim!</i>
بکر دار دل و عیش و سرشک و شخص من داری دهان تنگ و سخن تلخ و لبان لعل و میان لاغر	<i>Benim gönlüm, yaşamım, gözyaşım ve bedenim gibi Dar ağıza, acı söze, lal dudaklara ve zayıf bele sahipsin!</i>
نشان دارد مرا در عشق و جور و هجر و مهر تو سرشک از در و چشم از لعل و موی از سیم و روی از زر	<i>Senin aşkında, cevrinde, hicranında ve sevginde benim nişanımdır, İnciden gözyaşı, lalden göz, gümüşten saç ve altundan yüz.</i>

¹ Cebelî'nin Farsça beyitleri için bk. (Cebelî, hş. 2536). Aynî'nin Türkçe beyitleri için bk. (Arslan, 2004).

ندارم در غم و رنج و جفا و جور تو خالی لب از باد و سر از خاک و رخ از آب و دل از آذر	<i>Senin gamında, sıkıntında, cefanda ve cevrinde Dudağım havadan, başım topraktan, yanağım sudan ve gönlüm ateşten yoksun değil!</i>
بحسن و رنگ و بوی و طعم در عالم ترا دیدم قد از سرو و بر از عاج و خط از مشک و لب از شکر	<i>Älemde güzellikte, renkte, kokuda ve tatta Servi boylu, fildişi sineli, miskten ayva tüylü ve şeker dudaklı seni gördüm!</i>
سزد گر من ترا دایم بطبیع و طوع و جان و دل کنم خدمت برم فرمان نهم گردن شوم چاکر	<i>Eğer ben daima sana zatımla, istekle, canımla ve gönlümle Hizmet etsem, itaat etsem, boyun eğsem ve kul köle olsam uygun olur.</i>
که تو داری چویزم و رزم و لفظ و طلعت سلطان دل خرم خط زیبا لب شیرین رخ انور	<i>Çünkü sen sultanın eğlencesi, savaşı, lafzı ve siması gibi Şen gönle, güzel hatta, tatlı dudağa ve nurlu yüze sahipsin!</i>
خداوندی عدو بندی شهنشاهی نکو خواهی معز دین ، معین حق مغیث خلق شه سنجر	<i>Düşmanı bağlayan bir padişah ve iyi düşünceli bir şahlar şahı! Hakkın destekçisi ve halkın yardımına koşan Şah Sencer!</i>
جهانداری که بی یار و قرین و شبه و مثل آمد بعلم و حلم و رزم و بزم و عزم و حزم و فخر و فر	<i>Eşi, benzeri, misali ve örneği olmayan bir hükümdar geldi! İlmiyle, hilmiyle, harbiyle, bezmiyle, azmiyle, ileri görüşlülüğüyle, övüncü ve görkemiyle.</i>
جوانبختی که دارد وقت جو دو حر و مهر و کین کف حاتم تن رستم دم عیسی دل حیدر	<i>Cömertlik, savaş, şefkat ve kin zamanı Hâtem'in eline, Rüstem'in tenine, İsa'nın nefesine ve Haydar'ın gönlüne sahip bir bahtiyar geldi!</i>
شهی کو هست گاه جنگ و سنگ و سیرت همت زمان خشم و زمین حلم و فلک قدر و ملک مخبر	<i>Bir şah ki cenk yerinde, öfkede, vakarda ve himmette Zaman öfkeli, zemin yumuşak, felek yüce ve mülk gizlidir.</i>
بتدبیر و ثبات و عدل و توفیقست همواره مخالف سوز و دولت سازوملک آرای و دین پرور	<i>Daima tedbiriyle, sebatıyla, adaletiyle ve yardımıyla Düşmanı yakan, devlet kuran, mülkü süsleyen ve din-perverdir.</i>
درخت عز و تمکین و جلال و قدر او دارد سعادت بیخ و عصمت شاخ و رفعت برگ و حشمت بر	<i>Onun izzet, sebat, celal ve yücelik ağacı Saadet köküne, ismet dalına, rif'at yaprağına ve haşmet meyvesine sahiptir.</i>
ز بخت و دولت و تأیید و یمن او همی خیزد زخارا زر زنی شکر زکان گوهر زیم عنبر	<i>Sürekli onun bahtından, talihinden, teyidinden ve kutluluğundan Granitten altın, kamaştan şeker, madenden cevher ve denizden amber ortaya çıkar.</i>
ببندازند پیش رمح و گرز و تیغ و تیر او مراکب نعل او پیلان یشک و ماران زهر و مرغان پر	<i>Mızrağı, gürzü, kılıcı ve oku karşısında Binek hayvanları nalını, filler dişini, yılanlar zehrini ve kuşlar tüyünü atar.</i>
ز شکر و آفرین و مدح و نعت تو فروماند زبان عاجز خرد حیران سخن قاصر قلم مضطر	<i>Senin şükründen, övgüden, methinden ve vaşfindan Dil yoksun, akıl hayran, söz eksik ve kalem çaresiz aciz kalır.</i>
ایا در ساعد و انگشت و گوش و گردن ملکت ظفر پاره امل خاتم هنر حلقه شرف زیور	<i>Ey senin mülkünün bileğinde, parmağında, kulağında ve boynunda Zafer kelepçe, emel yüzük, hüner halka ve şeref süstür!</i>
بود پیوسته عمر و رای و ملک و دولت او را ملک داعی جهان بنده فلک داعی قضا پاور	<i>Daima onun ömrüne, düşüncesine, azametine ve talihine Melek duacı, dünya kul, felek çoban ve kaza yaver olur.</i>

ترا زيبد كه جنگ و مصاف و حمله ور هيچا فرس گردون كمر جوزا سپر كيوان علم محور	<i>Sana cenk, savaş, hamle ve hücum zamanında, At felek, kemer Cevza, kalkan Zühal ve bayrak miğfer yaraşır!</i>
حسودت را بود در چشم و اندام و بنان و دل عدويت را شود در كام و عرق و تارك و حنجر	<i>Hasetçilerin gözünde, bedeninde, parmak uçlarında ve kalbinde olur Düşmanların ağzında, damarında, başının arkasında ve boğazında olur.</i>
مژه رمح و عصب پيكان و ناخن تيغ ورك ناچخ زبان زو بين و خون سكين و مغز الماس و دم خنجر	<i>Kirpik mızrak, alın ok, tırnak kılıç ve damar balta, Dil küçük mızrak, kan bıçak, beyin keskin kılıç ve nefes hançer!</i>
بچين و هند و ترك و روم پيشت بر زمين مالند جبين فغفور و رخ چيبال و سر خاقان و لب قيصر	<i>Çin'de, Hint'te, Türk'te ve Rum'da senin huzurunda yere sürerler Fağfur alın, çipâl yüz, hakan baş, kayser dudak!</i>
فری ز ان اسب چون كيك و همای و طوطی و عگه نكور فتار و فرخ فال و زيرك طبع و حيلت گر	<i>Keklik, hüma, papağan ve karga gibi o attan bir tüy Güzel görünüş, iyi baht, zeki mizaç ve kurnaz!</i>
بوقت جستن و ناورد و سبق و حمله در ميدان بسم خارا بنعل آتش برگ آهن بتك صرصر	<i>Meydanda sıçrama, dolaşma, öne geçme ve hamle zamanı Toynakla granit, nalla ateş, damarla demir ve koşuyla fırtına!</i>
بهنگام نبرد و دانش و آرایش و رامش زحل كين و عطار دهم و زهره طبع و مه پيكر	<i>Mücadele, bilgi, süs ve sevinç vaktinde Zuhal kin, Utarit idrak, Zühre huy ve ay yüz!</i>
زقدر و حشمت و تمكين و جاه توسزد او را ركاب از ماه و زين خورشيد و ميدان چرخ و نعل اختر	<i>Senin yücelik, haşmet, temkin ve makamından ona yaraşır (atına) Aydan üzengi, güneşten eyer, felekten meydan ve yıldızdan nal!</i>
بوقت كرو گاه فر ز گرد و مشغله گردد هوا اشك و زمين لعل و اجل كور و ستاره كر	<i>Hamle vaktinde ve azamet yerinde tozdan ve gürültüden Hava gözyaşı, yer lal, ecel kör ve yıldız sağır olur.</i>
شود خصم ترا در ديده و كام و دهان و لب بصر ناوك زبان ناچخ سخن زوبين نفس خنجر	<i>Senin düşmanına göz, damak, ağız ve dudak olur, Göz ok, dil balta, söz mızrak ve soluk hançer olur.</i>
بريزد پنجه و دندان و شاخ و زهره در رزمت زببرزوش و پيل مسست و گرگ تند و شير نر	<i>Senin savaşında pençe, diş, omuz ve öd düşer, Güçlü kaplandan, öfkeli fılden, çevik kurttan ve haşin aslandan!</i>
ترا شد چون سليمان را و حوش و طير و انس و جان قضا سغبه زمان سخره قدر بنده جهان چاكر	<i>Vahşi hayvanların, kuşların, insanların ve cinlerin Süleyman'ı gibi Sana kaza tutkun, zaman zebun, kader kul ve dünya köle oldu.</i>
رسد هر كس بملك و جاه وعز و قدرت ار گردد زمين گردون شبه لؤلؤ شمر دريا عرض جوهر	<i>Eğer herkes senin mülküne, makamına, izzet ve yüceliğine ulaşırsa Zemin felek, kehribar inci, havuz derya ve meta cevher olur!</i>
ز بس غريدن و كوشيدن و افگندن و كشتن بجوشد يم بجنيد كه بلرزد مه بترسد خور	<i>O denli gürelemekten, savaşmaktan, düşürmekten ve öldürmekten Deniz coşar, dağ kımldar, ay titrer ve güneş korkar!</i>
جو ابر و برق و وعد و ژاله بينی اندر ان موقف خروشان كوس و گردان اسب و رخشان تيغ و ريز ان سر	<i>O yerde bulut, şimşek, gök gürültüsü ve çiğ gibi Gürleyen davul, dönen at, parlak kılıç ve düşen baş görürsün!</i>

نمایند چون عقیق ولاله و شننگرف و بجاره غبار از صف بخار از یم سحاب از که سراب از بر	<i>Akik, lale, zincifre (sürür) ve kehribar gibi Saftan toz, denizden buhar, dağdan bulut ve çölden serap belirir.</i>
ز آسیب و نهیب و سهم و زخمت گم کند دشمن ز کف نیزه ز بر درقه ز تن جوشن ز سر مغر	<i>Düşman meşakkatten, naradan, korkudan ve yorgunluktan Elden mızrağı, omuzdan kalkanı, bedenden zırhı ve baştan miğferi kaybeder.</i>
ایا در دست و طبع و خوی و خلق تو همه ساله سخت ثابت وفا ساکن شرف مدغم لطف مضمهر	<i>Ey bütün yıl elinde, tabiatında, huyunda ve ahlakında Cömertlik sabit, vefa sakın, şeref daimi ve lütuf saklı (olan)!</i>
مرا زبید گه مدح و ثنا و شکر و ذکر تو زمان کاتب قضا راوی قدر خامه سما دفتر	<i>Bana senin methinde, övgünde, şüküründe ve zikrinde yaraşır, Zaman kâtip, kaza râvî, kader kalem ve sema defter!</i>
بشرح ویسط و نظم و نشر اگر من زابتدا بودم عبارت بست و خاطر کند و معنی سست و لفظ ابتر	<i>Her ne kadar ben başlangıçta şerhte, açıklamada, nazım ve nesirde İbarelerde düşük, manada gevşek, karihada ağır ve lafızda eksik olduysam da,</i>
شدم ز احسان و تحسین وز اقبال و قبول تو نکورای و روان شعر و قوی طبع و سخن گستر	<i>Senin ihsanından, övgünden, ikbalinden ve kabulünden İyi görüşlü, akıcı şiir söyleyen, güçlü tabiatlı ve sözü yayılan oldum!</i>
بتدریج و قرار و انتظام و تربیت گردد مه نو بدر و باران در و خون مشک و حجر گوهر	<i>İlerlemeyle, sebatla, intizamlı ve terbiyeyle Yeni ay dolunay, yağmur inci, kan misk ve taş cevher olur.</i>
همیشه تا بود تنگ و فراخ و خرم و فرخ دل عاشق غم هجران شب وصل و رخ دلبر	<i>Daima dar, ferah, şen ve güzel oldukça Aşkın gönlü, hicran gamı, vuslat gecesi ve dilberin yüzü!</i>
مبادا بسته و دور و جدا و خالیست هرگز لب از خنده کف از ساغر دل از شادی سر از افسر	<i>Asla bağlı, uzak, ayrı ve boş olmasın! Dudak güliştiren, el kadehten, gönül mutluluktan ve baş taçtan.</i>
بیداری و هشیاری و پیروزی و بهروزی ولایت گیر و نصرت یاب و عشرت جوی و ملکت خور	<i>Uyanıklıkla, akılllıkla, galibiyetle ve mutlulukla Vilayet al, muzaffer ol, eğlence ara ve saltanat sür!</i>

2. Abdülvâsi'-i Cebelî ile Aynî'nin Kasidelerinin Karşılaştırılması

Abdülvâsi'-i Cebelî divanında altı tane masnû' kaside kaleme almıştır. Bunlardan biri de bu çalışmaya konu olan "مدح معزالدین و الدنيا ابو الحارث سنجر بن ملکشاہ" (Muizzü'd-dîn ve'd-dünya ebü'l-Hâris Sencer bin Melikşâh'ın Methi) başlıklı Sultan Sencer b. Melikşâh'a methiye olarak söylediği 45 beyitlik kasidesidir (Değirmençay, 2000, s. 25). Kasidenin 1-7. beyitleri nesib, 8-9. beyitleri girizgâh, 10-39. beyitleri methiye, 40-41. beyitleri fahriye, 44-45. beyitleri ise dua bölümleridir. Cebelî memduhunu övdüğü methiye bölümünde onun dış görünüşünün güzelliğinden, zeki, cömert ve ilim sahibi biri olduğundan, ileri görüşlülüğünden, savaştaki becerisinden, tedbiri ve adaletiyle eşsiz bir devlet adamı olduğundan, dinine bağlı oluşundan, huy ve ahlakının güzelliğinden bahsetmiştir. Kasidede şairin mahlasını söylediği tâc beyit bulunmamaktadır.

Çalışmaya konu olan bir diğer kaside ise Aynî'nin "Kaşîde der-Midhat-i Mehemmed 'Alî Pâşâ ber-Şan'at-ı Çâr-Çîz Ya'nî Her Bir Mısrâ'-ı Evvelinde Dört Eşyâ Zıkr ve Mısrâ'-ı sâinde Zaten Yâhud Şifaten Veyâhud İzâfen Sekiz Eşyâ Zıkr Olunarak Leffüneşir-i Müretteb Şan'tına

Ri'âyet olunmuştur ki 'Abdü'l-Vâsi' Çelebi'nin *Çaşıde-i Ğarrâsına Naziredir*" başlıklı Mehmed Alî Pâşâ'yı methettiği ve Cebelî'ye nazire olarak yazdığı 78 beyitten oluşan şiiridir (Arslan, 2004, s. 73-79). Kasidenin 1-9. beyitleri nesib, 10. beyti girizgâh, 11-63. beyitleri methiye, 64-74. beyitleri fahiye, 76-78. beyitleri dua bölümleri ve 9. ve 77. beyitleri de şairin mahlasının bulunduğu tâc beyitlerdir. Aynî memhudunu övdüğü methiye bölümünde onun himmet sahibi, şerefli, adaletli ve eğitilmiş bir vezir, cihanı koruyacak ve korku salacak kadar savaşta maharet sahibi, peygamberi ve dört halifeyi kendine örnek alarak dinine bağlı bir devlet adamı, güzel konuşan, olgun, akıllı ve merhametli biri olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Cebelî'den farklı olarak Aynî'nin şiirinin 75. beytinde kasideye bir başka isim verdiği görülmektedir.

Cebelî'nin zemin şiiri ve Aynî'nin naziresinde bazı benzerlikler ve farklılıklar mevcuttur. Zemin şiir ve nazire arasında vezin, kafiye ve redif birliği ile söyleyiş ve anlam benzerliği bulunabilir. Ancak her zaman bu birliğin sağlanması söz konusu olmamıştır. Bu unsurlarda ya da birkaçında farklılık gösteren nazireler de mevcuttur (Köksal, 2018, s. 37). Çalışmada Aynî ve Cebelî'nin seçilmiş birer kasidesi bu hususlar çerçevesinde karşılaştırılacaktır.

2.1. Kasidelerde Vezin ve Kafiye

Aynî'nin naziresi zemin şiirle aynı vezinde kaleme alınmıştır. Her iki kaside de aruzun hezec bahrinin mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün kalıbında yazılmıştır:

که دارد چون تو معشوقی نگار و چابک و دلبر

- - - v / - - - v / - - - v / - - - - v

بنفشه زلف و نرگس چشم و لاله روی و نسرين بر²(B/1)

- - - v / - - - v / - - - v / - - - - v

1- *Seniñ ebrû vü hâl ü kâkül ü ruhsârîñ ey dilber*

v - - - / v - - - / v - - - / v - - -

Meh-i nev necm-i rahşân leyle-i kâdr ü kamer hâver (B/1)

v - - - / v - - - / v - - - / v - - -

Her iki kasidede redif yoktur. Buna karşılık kasidelerde kafiye benzerliği söz konusudur. Kasidelerde revî harfi "râ"dır. Aynî'nin naziresinde sadece revî harfi benzerlik göstermemiş, aynı zamanda zemin şiirle ortak kelime ve tamlamalar da nazireye kafiye oluşturarak kelime olarak dâhil edilmiştir. Bu beyitler şunlardır:

Cebelî:

بهنگام نبرد و دانش و آرایش و رامش

زحل کین و عطارد فهم و زهره طبع و مه پیکر (B/27)

² Makalede örnek beyitler yanlarına parantez içerisinde B kısaltmasıyla ve numarasıyla belirtilmiştir. Ayrıca yer verilen örnek beyitlerin haricinde Cebelî B/3, Aynî B/8; Cebelî B/4, Aynî B/6; Cebelî B/8, Aynî B/10; Cebelî B/28, Aynî B/12; Cebelî B/14, Aynî B/14; Cebelî B/24, Aynî B/26, 29; Cebelî B/12, Aynî B/33; Cebelî B/16, Aynî B/35; Cebelî B/16, Aynî B/41; Cebelî B/20, Aynî B/60; Cebelî B/19, Aynî B/53; Cebelî B/20, Aynî B/57 beyitleri arasında benzerlik bulunmaktadır.

Aynî:

Melek-hûsuñ ne âhusuñ cefâ-cûsun ne cādûsuñ

Şeker-gûsuñ perî-rûsuñ hilâl-ebrû kamer-peyker (B/3)

Cebelî:

جهانداری که بی یار و قرین و شبه و مثل آمد

بعلم و حلم و رزم و بزم و عزم و حزم و فخر و فر (B/11)

Aynî:

Ebû-Bekr ü 'Ömer 'Osmân 'Alî'ye intisâb itmiş

Bi- şıdk-ı kavlı u feyz-i 'adl u nûr-ı hilm ü fahr-ı fer (B/22)

Cebelî:

بریزد پنجه و دندان و شاخ و زهره در رزمت

ز بیر زوش و پیل مست و کرگ تند و شیر نر (B/31)

Aynî:

Olur ikbâl ü yümn-i feyz-i zûr-ı terbiyenden hep

Har esb ü zâğ bülbül peşşe 'ankâ gürbe şîr-i ner (B/54)

Cebelî:

بتدر یج و قرار و انتظام و تربیت گردد

مه نو بدر و باران در و خون مشک و حجر گوهر (B/42)

Aynî:

Olur ebr ü nesîm ü nây u nîsânı eger añsañ

Serâb ırmağ muğaylân verd ü hanzal kand u kum gevher (B/55)

Cebelî:

ز آسیب و نهیب و سهم و زخمت گم کند دشمن

ز کف تیزه ز بردر قه ز تن جوشن ز مغفر (B/37)

Aynî:

Olur ben pehlevân-ı nazm u nesr-i rûşenâ-ı tab'a

Çılıç Mirrîh u gerdûn zırh u meh kalkan güneş miğfer (B/63)

Cebelî:

رسد هرکس بملک و جاه و عز و قدرت ار گردد

زمین گردون شبه لولو شمر دریا عرض جوهر (B/33)

Aynî:

Gazel medhiyye târih ü kaşîde söylesem olur

Maraz şîhhat ğaraz hâşıl 'ivaz 'ayn u 'araz cevher (B/66)

Cebelî:

بشرح و بسط و نظم و نشر اگر من زابتدا بودم
عبارت پست و خاطر کند و معنی سست و لفظ ابتر (B/40)

Aynî:

Edâ-yı şükr-i sûd u ni'met ü cûd u cihâdînda

Dehân beste zebân ebkem sühân kûteh kalem ebter (B/76)

2.2. Kasidelerde Eda, Mana ve Muhteva Birliği

Aşağıda benzerlik / paralellik ve farklılık gösteren beyitler zemin şiir ve nazire şeklinde örnek olarak verilmiştir. Beyitler incelendiğinde iki kasidenin de çâr-ender-çâr tarzında yazılmış olduğu; zemin şiir ve nazirede tensîku's-sıfât sanatına da yer verilmekle birlikte ağırlıklı olarak leffüneşir sanatının kullanıldığı görülmektedir.

Cebelî:

نباشد چون جبین و زلف و رخسار و لببت هرگز
مه روشن شب تیره گل سوری می احمر

Senin alnın gibi, zülfün gibi, yüzün gibi ve dudağın gibi

Parlak ay, karanlık gece, kırmızı gül ve kırmızı mey olmaz! (B/2)

Alın / Parlak ay

Zülûf / Karanlık gece

Yüz / Kırmızı gül

Dudak / Kırmızı mey

Aynî:

Beyâz gerden ü dendân vech-i hüsn ü la'l-i cân-bağşîñ

Yem-i nûr u dür-i yektâ gül-i zîbâ mül-i ahmer (B/2)

Beyâz gerden / Yem-i nûr

Dendân / Dür-i yektâ

Vech-i hüsn / Gül-i zîbâ

La'l-i cân-bağşîñ / Mül-i ahmer

Cebelî, memduhun alnını parlak aya, zülfünü karanlık geceye, yüzünü rengi bakımından kırmızı güle, dudağını da yine rengi açısından kırmızı şaraba benzetmiştir. Aynî de memduhun beyaz gerdanını nur denizine, dişini eşi benzeri olmayan inciye, yüzünü güzel güle, can bağışlayan kırmızı dudağını da kırmızı şaraba benzetmiştir. Aynî'nin bu beyti benzerlikler bakımından zemin şiirle içerik olarak uyuşmaktadır.

Cebelî:

ز درد و حسرت و اندیشه و تیمار تو دارم
جگر گرم و نفس سرد و لبان خشک و دودیده تر

Senin derdinden, hasretinden, fikrinden ve düşüncenden

Sıcak ciğere, soğuk nefese, kurumuş dudağa ve ıslak iki göze sahibim! (B/3)

Dert / Sıcak Ciğer (Ciğer / Sıcak (ateş))

Hasret / Soğuk Nefes (Nefes / Soğuk (hava))

Fikir / Kurumuş Dudak (Dudak / Kuru (toprak))

Düşünce / Islak Göz (Göz / Islak (su))

Aynî:

Enîsim derd bezmim hecr ü âhım nağme nâlem sâz

Gamım sâkî kebâbım cân sirişkim mey dilim sâgar (B/4)

Dert / Enîs Gam / Sâkî

Hecr / Bezm Cân / Kebap

Nağme / Ah Sirişk / Mey

Sâz / Nâle Dil / Sâgar

Cebelî aşk derdinden dolayı ciğerin yanıp kor olduğunu; hasretten nefesinin soğuduğunu yani nefessiz kaldığını; onun hayalinden dudaklarının kuruyarak çatladığını ve onun düşüncesinden ağlamaktan gözlerinin ıslandığını ifade ederken ânâsır-ı erbaa yani ateş, hava, toprak ve suya gönderme yapmıştır.

Aynî de dostunun dert, bezminin ayrılık, ahının nağme, iniltisinin saz; gamının saki, canın yanmış, gözyaşının şarap, gönlünün de şarap kadehi olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca Aynî bu beyitte Cebelî'den farklı olarak beytin birinci mısraında dört şeye uygun dört unsur, ikinci mısraında da aynı şekilde dört unsura dört şey zikretmiştir.

Cebelî:

جوانبختی که دارد وقت جود و حرب و مهر و کین
کف حاتم تن رستم دم عیسی دل حیدار

Cömertlik, savaş, şefkat ve kin zamanı

Hâtem'in eline, Rüstem'in tenine, İsa'nın nefesine ve Haydar'ın gönlüne sahip bir bahtiyar! (B/12)

Cömertlik / Hâtem'in eline

Savaş / Rüstem'in tenine

Şefkat / İsa'nın nefesine

Kin / Haydar'ın gönlüne

Aynî:

Süleymân-mülk ü âsaf-rây u Hâtem-cûd u Haydar-dil

Nerîmân-ceng ü Behmen-deng ü Husrev-genc Dârâ-der (B/16)

Süleymân / mülk

Nerîmân/ ceng

Âsaf / rây

Behmen/ deng

Hâtem / cûd

Husrev/ genc

Haydar / dil

Dârâ/ der

Cebelî, beytinde memduhun cömertlikte Hâtem gibi eli bol olduğunu, savaşta Rüstem gibi cesur, şefkate İsa gibi can bağışlayıcı ve kininde Haydar kadar cesaret sahibi olduğunu zikrederken Aynî de memduhunun mülkte Süleyman, fikirde Vezir Asaf, cömertlikte Hâtem, cesarete Haydar, savaş meydanında Nerîmân, yiğitlikte Behmen, hazinece Hüsrev ve güç bakımından Dârâ gibi olduğunu ifade etmiştir.

Her iki şair memduhlarını överken kullandıkları sıfatları peş peşe sıralayarak tensîku's-sıfât sanatından istifade etmişlerdir. Sıfatların sıralanmasından oluşan bu sanat bir kimsenin veya bir nesnenin birden fazla sıfatla nitelendirilmesiyle yapılmaktadır (Topal, 2017b, s. 98). Ağırıklı olarak leffüneşir sanatının görüldüğü her iki kasidenin tespit edilen beyitlerinde farklı bir sanat olarak tensîku's-sıfât sanatının da kullanıldığı görülmektedir.

Cebelî:

بهنگام نبرد و دانش و آرایش و رامش

زحل کین و عطارد فهم و زهره طبع و مه پیکر

Mücadele, bilgi, süs ve sevinç vaktinde

Zuhal kin, Utarit idrak, Zühre huy ve ay yüz! (B/27)

Mücadele / Zuhal kin

Bilgi / Utarit idrak

Süs / Zühre huy

Sevinç / Ay yüz

Aynî:

Felek-şân Müşteri-tâli' 'Utârid-menkabet meh-rû

Melek- hû berķ-tîg encüm-'asâkir mihr-engüşter (B/17)

Felek / şân	Melek / hû
Müşteri / tâli'	Berk / tîg
'Utârid / menkabet	Encüm-' / asâkir
Meh / rû	Mihr / engüşter

Cebelî memduhun mücadele zamanında tabiatı açısından Zuhâl gibi kin sahibi olduğundan, bilgi bakımından Utarit gibi idrak sahibi olduğundan, süste Zühre gibi incelik ve zarafet sahibi olduğundan, sevinçte de ay gibi olmasından söz etmiştir. Aynî de memduhun yücelik bakımından felek gibi ulu, baht bakımından Müşteri gibi talihli, olağanüstülük açısından Utarit gibi, yüzün alımlılığı ve güzelliğince ay gibi olduğunu söylemiş; huy bakımından meleğe, kılıcının yıldırma, askerlerinin yıldızlara, yüzüğünün ise güneşe benzediğini ifade etmiştir.

Cebelî:

حسودت را بود در چشم و اندام و بنان و دل

عدویت را شود در کام و عرق و تارک و حنجر

مژه رمح و عصب پیکان و ناخن تیغ و رگ ناچن

زبان زو بین و خون سکین و مغز الماس و دم خنجر

Hasetçilerin gözünde, bedeninde, parmak uçlarında ve kalbinde olur

Düşmanların ağızında, damarında, başının arkasında ve boğazında olur. (B/22)

Kirpik mızrak, alın ok, tırnak kılıç ve damar balta,

Dil küçük mızrak, kan bıçak, beyin keskin kılıç ve nefes hançer! (B/23)

(Gözdeki) Kirpik / Mızrak	(Ağızdaki) Dil / Küçük mızrak
(Bedendeki) Alın / Ok	(Damardaki) Kan / Bıçak
(Parmak ucundaki) Tırnak / Kılıç	(Başın arkasındaki) Beyin / Keskin kılıç
(Kalbindeki) Damar / Balta	(Boğazdaki) Nefes / Hançer

Aynî:

Fu'âd u cism ü cân u sîne-i a'dâsına olmuş

Belâ nâvek nazar peykân kader neşter kazâ hançer (B/36)

Fu'âd / Belâ navek

Cism / Nazar peykân

Cân / Kader neşter

A'dâ / Kaza hançer

Cebelî, memduha haset edenlerin gözündeki kirpiğin mızrağa, bedenindeki alnın oka, parmak uçlarındaki tırnağın mızrağa, kalbindeki damarın baltaya; düşmanlık besleyenlerin ise ağızındaki dilin küçük mızrağa, damarındaki kanın bıçağa, başının arkasındaki beyninin keskin kılıca ve boğazındaki nefesin hançere dönmesini arzularken kirpiği mızrağa, alnı oka, tırnağı kılıca, damarı baltaya; dili küçük mızrağa, kanı bıçağa, beyni keskin kılıca ve nefesi de hançere benzetmiştir. Aynî de beytinde düşmanın kalbine sıkıntı okunun, cismine nazar peykanının, canına kaderin neşterinin, sinesine kazanın hançerinin isabet etmesini isterken sıkıntıyı oka, bakışı peykana, kaderi neştere, kazayı ise hançere benzetmiştir.

Cebelî:

مرا زبید گه مدح و ثنا و شکر و ذکر تو
زمان کاتب فضا راوی قدر خامه سما دفتر

Bana senin methinde, övgünde, şüküründe ve zikrinde yaraşır,

Zaman kâtip, kaza râvî, kader kalem ve sema defter! (B/39)

Meth / Zaman kâtip

Övgü / Kaza râvî

Şükür / Kader kalem

Zikir / Sema defter

Aynî:

Nukûd u harc u dahl u kenzini tahrîr için her gün

Çader hâme semâ âme zamân kâtib zemîn defter (B/44)

Nukûd / Kader hâme

Harc / Semâ âme

Dahl / Zamân kâtib

Kenz / Zemîn defter

Cebelî, beytinde memduhu överken abartılı bir dille onu methetmede zamanın kâtip, övgüde kazanın râvî (anlatan), şükürde kaderin kalem, zikretmede semanın deftere dönüştüğünü ifade ederken, zamanı kâtime, kazayı râvîye, kaderi kaleme ve semayı da deftere benzetmiştir.

Aynî de beytinde memduhun gelirini, parasını, varlığını ve hazinesini yazmada kaderin kalem, semanın âme (divit), zamanın kâtip ve yeryüzünün de defter olduğunu söylerken kaderi kaleme, semayı divite, zamanı kâtime ve yeryüzünü de deftere teşbih etmiştir.

Cebelî:

بشرح و بسط و نظم و نشر اگر من ز ابتدا بودم
عبارت پست و خاطر کند و معنی سست و لفظ ابتر

Her ne kadar ben başlangıçta şerhte, açıklamada, nazım ve nesirde

İbarelerde düşük, manada gevşek, karihada ağır ve eksik olduysam da (B/40)

Şerhte / İbarelerde düşük

Açıklamada / Manada gevşek

Nazım / Karihada ağır

Nesir / Eksik

ز شکر و آفرین و مدح و نعت تو فرومامد
زبان عاجز خرد حیران سخن قاصر قلم مضطر

Senin şüküründen, övgünden, methinden ve vasfından

Dil yoksun, akıl hayran, söz eksik ve kalem çaresiz aciz kalır. (B/18)

Şükürde / Dil yoksun

Övgüde / Akıl hayran

Metihte / Söz eksik

Vasfetmede / Kalem çaresiz

Aynî:

Edâ-yı şükr-i sûd u ni'met ü cûd u cihâdînda

Dehân beste zebân ebkem sühan kûteh kalem ebter (B/76)

Edâ-yı şükr-i sûd / Dehân beste

(Edâ-yı şükr-i) Ni'met / Zebân ebkem

(Edâ-yı şükr-i) Cûd / Sühan kûteh

(Edâ-yı şükr-i) Cihad / Kalem ebter

Cebelî beytinde memduhunu şerh ederken ibarede düşük kaldığını, onu açıklarken manada gevşek olduğunu, nazm ederken hayal gücünde ağır ve nesir de eksik kaldığını dile getirmiştir.

Bir diğer beytinde ise şükürde dilin yoksun, övgüde aklın hayran kaldığını, methetmede sözün eksik olduğunu ve vasıflarını anlatmada kaleminin çaresiz kaldığını ifade etmiştir. Bu beyitlere benzer bir ifadeyle Aynî de beytinde memduhunun faydalarının şükürünü anlatmada dilinin bağlandığını, nimetlerinden bahsederken lal olduğunu, cömertliğini anlatırken kelamının yetersiz kaldığını, savaşından bahsederken kalemin aciz olduğunu söylemiştir.

3. Sonuç

Çâr-ender-çâr terkibi hem Fars hem de Türk edebiyatında yapısal ve işlevsel açıdan dikkat çeken, kendine özgü bir şiir tarzını ifade eden bir terimdir. Fars edebiyatında Abdülvâsi-i Cebelî gibi şairlerin bu tarzda eserler meydana getirmesi, söz konusu tarzın özellikle klasik şiir içerisinde anlam örgüsü ve kurgu bakımından belirli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Türk edebiyatında ise çâr-ender-çâr bir terim olarak az sayıda kaynaktan geçmekle birlikte, hem şekil hem muhteva bakımından divan şiirine uyum sağladığını söyleyebiliriz.

Bu çalışmada, Abdülvâsi-i Cebelî ve Aynî'nin çâr-ender-çâr tarzındaki kasideleri karşılaştırmalı olarak ele alınmış; her iki şiirin hem biçimsel hem de anlam örgüsü açısından ortak ve farklı yönleri değerlendirilmiştir. Buna göre her iki kasidenin de aruzun hezec bahrinin mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün kalıbıyla yazıldığı, redif birliği içermediği görülmektedir. Fakat kafiye uyumu olan kasidelerin revî harfi "râ" ve kafiye düzeni bakımından Aynî'nin naziresindeki bazı beyitlerde zemin şiirle ortak kelime ve tamlamalar kafiyeyi oluşturan kelimeler olarak paralellik göstermektedir.

Sanat anlayışı bakımından bakıldığında, her iki şairin de çâr-ender-çâr tarzını gerçekleştirirken ağırlıklı olarak leffüneşir sanatından yararlandığı, buna ek olarak tensikü's-sıfât sanatını da kullandığı görülmektedir. Beyitlerde birinci mısralarda dört unsurun sıralanması, ikinci mısralarda ise bu unsurlarla anlam ilişkisi içinde dört yeni unsurun getirilmesi, çâr-ender-çâr tarzının belirgin bir gereği olarak iki şiirde de tutarlı biçimde uygulanmıştır.

Cebelî'nin kasidesinde memduhunu övme biçimi daha klasik; dış görünüş, kahramanlık, devlet adamlığı gibi geleneksel temalar üzerine kuruludur. Aynî ise benzetmeleri ve unsurları genişleterek daha yoğun bir nitelik listesi sunmakta, ayrıca kasidesine ek bir adlandırma yaparak eseri özgünleştirmektedir. Aynî'nin naziresi, sadece taklitten ibaret olmayıp, içerik zenginliği, sıfat dizilimi ve teşbih yoğunluğu açısından zemin şiirle paralel olduğu kadar, beyit sayısı da onu aşan bir genişlemeye de sahiptir.

Her iki kasidede memduhun övgüsünde klasik mazmunların sıkça kullanıldığı görülmektedir. Güzellik unsurları (ay, güneş, gül), savaş ve kahramanlık sembolleri (Rüstem, Haydar), cömertlik ve asalet örnekleri (Hâtem, Süleyman) gibi ortak kültürel referanslar, çâr-ender-çâr tarzının sadece biçimsel değil, anlam bakımından da sistematik bir yapı sunduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Abdülvâsi-i Cebelî ve Aynî'nin kasideleri, çâr-ender-çâr tarzının divan şiiri geleneğindeki uygulamasını somut biçimde temsil eden seçkin iki örnektir. Bu tarz, sadece dört unsurun karşılıklı sıralanmasına dayanan bir biçim değil; aynı zamanda düşüncenin çok katmanlı şekilde örgütlendiği, hayal gücü ile zihinsel düzen arasında güçlü bir ilişki kuran bir sanat anlayışını yansıtmaktadır. Aynî'nin naziresi ise Cebelî'nin şiiriyle kurduğu yapı, anlam ve sanat ortaklıklarıyla birlikte, çâr-ender-çâr tarzının Türk edebiyatındaki gelişim çizgisini gösteren önemli bir örnek olarak değerlendirilebilir.

Beyanlar

Yazarın Katkıları: Birinci yazar %70; ikinci yazar %30 oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Açıklaması: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Telif Hakkı Beyanı: CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Destekleyen / Destekleyen Kuruluşlar: Çalışmada destekleyen kuruluşlar bulunmamaktadır.

Etik Onay ve Katılımcı Onayı: Çalışma etik onay ve katılımcı onayı gerektirmemektedir.

İntihal Beyanı: Bu makale intihal programıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Veri ve Materyallerin Kullanılabilirliği: Açık erişime sunulmuştur.

YZ Araçlarının Kullanımı: Yazarlar, bu makalenin oluşturulmasında Yapay Zekâ (YZ) araçlarını kullanmadığını beyan etmektedir.

Kaynaklar

- Arısoy, Ş. (2018). *Abdülvasî '-i Cebelî'nin Farsça gazelleri (metin-çeviri-inceleme)*. (Tez No: 527941) [Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi-Erzurum] Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Arslan, M. (2004). *Antepli Aynî divanı*. Kitabevi.
- Cebelî, A. (2536 hş.). *Dîvân-ı Abdülvasî '-i Cebelî tsh*. Zebihullâh Safâ. 2. Baskı. Müessese-i İntişârât-i Emîr Kebîr.
- Coşkun, M. (2007). *Sözün büyüğü / edebi sanatlar*. Dergâh.
- Değirmençay, V. (2000). *İran edebiyatında bedî'iyeye veya kasîde-i masnû'a*. Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.
- Değirmençay, V. (2006). *Fünûn-i belâgat ve sînâât-ı edebî*. Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.
- Dilçin, C. (2010). *Fuzulî'nin şiiri üzerine incelemeler*. Kabcacı.
- Karaismailoğlu, İ. (1988). *Abdülvasî-i Cebelî. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (Cilt 1). TDV.
- Köksal, M, F. (2018). *Sana benzer güzel olmaz - divan şiirinde nazire-*. Büyüyen Ay.
- Kutlar, F, S. (2009). Klasik Türk edebiyatında çâr-ender-çâr ve kara Fazlî'nin kasidesi. *Türkbilgi / Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 92-115. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/143148>.
- Öztekin, N. (1989). Derîzâde Ulvî Çelebi'nin çâr-ender-çâr ve pey-ender-pey kasideleri. *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (5), 39-65.
- Safâ, Z. (1371 hş.). *Târîh-i edebiyât der İrân, I-V*. İntişârât-i Firdevs.
- Şefiyûn, S. (1390 hş.). Şi'r-i bî-mâ'na der-edebiyât-ı fârsî ve ingilisî. *Nakd-ı Edebî*, 15, 165-186. <https://www.academia.edu/9058497>.
- Topal, A. (2017a). Klasik Türk şiirinde çâr-ender-çâr şiirler. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (60), 69-94. <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat3776>

Topal, A. (2017b). *Klasik Türk şiirinde kasîde-i masnû'a ve Nağzî'nin masnû' kasîdeleri*. Fenomen.

Ünver, İ. (1991). Aynî, Ayıntablı. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam ansiklopedisi*. (Cilt 4). TDV.

Extended Abstract

“Çâr-ender-çâr” is a Persian phrase meaning “four within four”. As a nonsense movement in Persian and English literature, it was used by a certain audience for texts criticizing fictional or allegorical prose. In Turkish literature, such a usage has not been found, but it has sometimes been used synonymously with the murabba verse genre.

Öztekin discussed “çâr-ender-çâr” for the first time in Turkish literature in her article titled “Derîzâde Ulvî Çelebî’s Çâr-Ender-Çâr and Pey-Ender-Pey Kasîdeleri”. Öztekin defines this term as an image completed by the relationship of four elements between two lines in each couplet. Dilçin stated that this is similar to the art of leffüneşir. However, the difference between the two is that çâr-ender-çâr is seen in all couplets of the poem, but there is no such obligation in leffüneşir. It is even stated that in this art, the number of concepts in the verses may not be four. Coşkun also drew attention to the point where çâr-ender-çâr differs from the art of leffüneşir. He emphasizes that the phrase çâr-ender-çâr is made by applying it to the entire poem and that there should be four elements related to each other in each line. Kutlar, on the other hand, states that the term çâr-ender-çâr can be made by applying it to each couplet of the poem with arts such as leffüneşir, taksim, tensikü’s-sifat, tefrik, in accordance with the mutual ordering of the four elements. For this reason, she says that this term should not be accepted as a literary art, but as a name given to a style of poetry written in a way that establishes quadruple parallels of one or more of the arts in question in all its couplets. In addition to these definitions, Topal deals with çâr-ender-çâr under three headings and classifies them as çâr-ender-çâr poems sung with leffüneşir, taksîm, tensiküs’s-sifat arts, murabba and çâr-ender-çâr poems, and çâr-ender-çâr poems with a rectangular shape.

No information has been found about the term çâr-ender-çâr in Persian literature, except for the article written by Şefiyûn. However, it is known that some poets, starting from Abdülvâsi-i Cebelî, wrote odes in this style. However, it is known that some poets, starting from Abdülvâsi-i Cebelî, wrote qasidas in this style. There is no information about this term in Turkish literature, except for a few articles and books. It is known that the name of this style is mentioned in the titles of the qasidas in some biographies. The first poem in this style in Turkish literature was written by Ahmedi. Most similar examples have common features. It is thought that these works may be nazire to the qasidas of Abdülvâsi-i Cebelî or Selmân-ı Sâvecî, or they may be nazire to the poems written on these poems.

The qasidas in the çâr-ender-çâr style included in the study belong to Abdülvâsi-i Cebelî and Aynî. Although Aynî is a middle-level poet, he is a lexicographer. Many poems in Turkish and Persian divans were written as nazire to Turkish and Iranian poets. Cebelî is one of the famous poets of Iran who has an important place in Persian and Arabic literature. During his period, the Khorasan style experienced a transition period and he is considered one of the pioneers of this transition. He is also known as the court poet of the Selçuk Sultan Sencer.

There are six masnu’ qasidas in Abdülvâsi’ Cebelî’s divan. One of them, which is the subject of the study, is the 45-couplet qasida titled “Muizzü’-d-dîn ve’-d-dunya ebü’l-Hâris Sencer bin Melikşâh’s Eulogy”. In the eulogy section, the poet praises the appearance of the person he praises, his intelligence, his being generous, his knowledge, his war skills, his justice, his devotion to his religion, and the beauty of his character and morality. The poet’s pseudonym is not mentioned in the qasida.

Another eulogy of the work is Aynî’s poem consisting of 78 couplets in which he praises Mehmed Ali Pasha. In the eulogy section, he mentioned that the person he praised was a just and educated vizier, his war skills, and his devotion to his religion. He also stated that he was mature, intelligent, compassionate and well-spoken. Moreover, unlike Cebelî, he gave another name to his qaside.

Aynî’s poem was written in the same prosody as Cebelî’s poem. There is no redif for both qaside. However, there is a similarity in rhyme in the qasidas. This similarity is made not only in letters but also in common words and phrases. In the study, some of the couplets that show similarities or differences are given as examples. When the couplets are examined, it is seen that both qasidas are written in the çâr-ender-

çâr style. Although the art of tensiku's-sıfat is also included, it is seen that the art of leffüneşir is used extensively.

As a result, the term çâr-ender-çâr, which means four within four, refers to the style of poetry sung with arts appropriate to the use of quadruple parallels and in which these parallels are seen between the verses. In the study, first the Turkish translation of Cebelî's qasida was presented to attention. While Cebelî and Aynî generally used the art of leffüneşir in their qasidas, they also included the art of tensiku's- sıfat in some couplets. Cebelî's qasida consists of 45 couplets, and Aynî's poem consists of 78 couplets. Aynî's nazire exceeded Cebelî's in terms of the number of couplets. In the study, 16 sample couplets are explained and other similar couplets are shown in footnotes.